

General-potpukovnik
mr AVGUST VRTAR

Naučna delatnost u visokim vojnim školama

Dinamičan razvoj društva koje gradi socijalizam na osnovama samoupravljanja, brz razvoj nauke, tehnike i tehnologije, usavršavanje sredstava masovnog uništavanja, trka u naoružavanju i, posebno, aktuelna međunarodna vojno-politička situacija, bremenita ratom, nalažu našem društvu i njegovim oružanim snagama neprekidno jačanje odbrambene sposobnosti, radi očuvanja mira i nezavisnosti.

U tim naporima nauka ima izuzetno značajnu ulogu. Danas se nijedan ozbiljan poduhvat u oblasti jačanja odbrane, usavršavanja rukovođenja i komandovanja, organizacije, razvoja, opremanja i obučavanja oružanih snaga ne može zamisliti bez prethodnih naučnih istraživanja. Vojna nauka neprekidno treba da istražuje i razvija odbrambene mogućnosti društva, ali i da izučava oružane snage mogućih protivnika, njihovu organizaciju, opremljenost, obučenost i postupke u borbi i da odgovara na pitanja: koje mere, primerene koncepciji opštenarodne odbrane, treba preduzeti u organizaciji, opremanju, obučavanju i postupcima u borbi vlastitih oružanih snaga, kako bi bile sposobne da onemoguće protivnika u ostvarivanju njegovih ciljeva rata i da, istovremeno, obezbede vlastitu pobjedu.

1. *Uloga visokih vojnih škola u razvijanju naučne delatnosti*

U traženju, na nauci zasnovanih, odgovora na pitanja pripremanja društva za opštenarodni odbrambeni rat i vođenje oružane borbe, vojne škole imaju, uslovno rečeno, fundamentalan značaj.¹ Naime, one su za određene oblasti vojnih nauka (ratna veština, vojna ekonomika, vojna andragogija i dr.) jedine institucije koje se tim pitanjima organizovano bave, pa, prema tome, i treba da na njih daju odgovore. Izvestan izuzetak predstavljaju vojno-tehničke nauke, koje se prvenstveno bave istraživanjem i razvojem naoružanja i vojne opreme, odnosno, tehničko-tehnološkim aspektima borbenih sistema. Zbog uslova istraživanja (neophodna obimna istraživačka oprema, postupci ispitivanja itd.) tehnički instituti se najčešće ne mogu locirati u okvire vojnih škola. Nađeno je svrsishodnije rešenje, pa su ti instituti u sastavu vojnoprivrednog sektora SSNO, gde se neposrednije povezuju istraživanja, razvoj i proizvodnja naoružanja i vojne opreme. Međutim, to ne znači da visoke vojne škole tehničkog smera ne treba da aktivno učestvuju u istraživanjima radi pronalaženja novih sredstava naoružanja i vojne opreme. Pored toga, nova sredstva naoružanja i vojne opreme (sopstvena i protivnikova) iziskuju nove borbene postupke, novu taktiku, a istovremeno krupne novine u borbenim sistemima utiču i na strategiju. Sve to mora biti predmet istraživanja i utvrđivanja adekvatnih mera i postupaka radi optimalnog korišćenja sopstvenih pronalazaka i umanjivanja efekata protivnikovih, kao i radi iznalaženja novih postupaka u obučavanju pitomaca, odnosno slušalaca vojnih škola koji će ta nova sredstva i sisteme koristiti. Upravo vojne škole moraju biti sposobne (1) za uspostavljanje i verifikaciju optimalnog odnosa: borbeno sredstvo — organizacija — borbeni postupci i (2) za takvo obrazovanje i vaspitanje koje će obezbediti efikasno funkcionisanje tako uspostavljenog sistema.

Visoke vojne škole moraju da pitomcima i slušaocima obezbede sticanje vrhunskih vojnih znanja, što ih obavezuje da stranu vojnu misao neprekidno prate i izučavaju, a sopstvenu da obogaćuju novim saznanjima. Istovremeno, moraju da traže odgovore i na pitanja:

¹ Vidi, admiral Branko Mamula, *Neki problemi vojnog školstva i pravci njegovog daljeg razvoja*, »Vojno delo« br. 2/82.

Zakon o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama Jugoslovenske narodne armije (»Službeni list SFRJ« br. 12/78) definiše vojne škole i školske centre kao nastavnonaučne ustanove koje imaju i zadatak »da organizuju i razvijaju naučnoistraživački rad u oblasti vojnih nauka«.

kako da ta znanja pitomci i slušaoci usvoje (metodika nastave primenjena obrazovno-vaspitnim ciljevima) i kako da ih osposobe za obrazovni i vaspitni rad sa pripadnicima oružanih snaga (pa i stanovništvom) u njihovom pripremanju za vođenje oružane borbe. Uzajamna zavisnost realizacije tih zadataka opredelila je zahtev da se nastavnici u visokim vojnim školama moraju, istovremeno, baviti nastavnim i naučnim radom.

U visokim vojnim školama koncentrisan je veći deo kadra koji je osposobljen za naučni rad, zbog čega su opravdana mišljenja i zahtev da se vojne škole mogu i moraju baviti naučnim radom ne samo za sopstvene potrebe, već i za potrebe oružanih snaga u celini. Zahtev da se nauka mora približiti praksi ili, pak, da naučni rad treba neposrednije povezati sa proizvodnom delatnošću, nije u suprotnosti sa stavom da se naučni rad pretežno organizuje u vojnim školama. Delatnost vojnih škola veoma je neposredno povezana sa praksom jedinica i komandi oružanih snaga. Svako naučno dostignuće može biti provereno i primenjeno u praksi vojnih škola i jedinica. U praksi se pokazalo da izdvajanje naučnika u posebne naučne institute, van vojnih škola, ne približava praksi ni naučnike ni institute, već ih udaljava. Tvrdnja da škole nedovoljno poznaju praksu jedinica sama po sebi je neodrživa, jer one ne bi mogle osposobljavati buduće starešine ako ne bi dovoljno poznavale praksu za koju ih pripremaju.

Za dalji razvoj ratne veštine poseban značaj imaju izučavanja iskustava iz prošlih ratova (naročito NOR) i savremenih ratova, kao i izučavanje i uopštavanje iskustava iz prakse jedinica, komandi i štabova (iskustva iz obuke, sa vežbi jedinica, komandi i štabova i dr.). Za takva izučavanja vojne škole su najpogodnije mesto za okupljanje kadra, organizovanje istraživanja i razmenu mišljenja i iskustava. Primera radi, vojna vežba služi kao eksperiment za proveru mišljenja, stavova ili rešenja i za sticanje novih saznanja o zakonitostima ponašanja pojedinaca, jedinica i komandi i sredstava kojima oni raspolažu — dakle, za nova teorijska uopštavanja i za novu praksu. Kao istraživački tim, nastavnici vojnih škola u svim ovakvim prilikama mogu dati doprinos uopštavanju saznanja i preko toga razvoju prakse.

Nema nikakvog ozbiljnog razloga da se vojne vežbe ne organizuju i kao *istraživački projekti*. Vojne škole bi morale osposobljavati starešine da, uz pomoć određenih stručnjaka, mogu organizovati vežbe kao istraživački projekat. Naime, svaka vežba jeste simulacija očekivane ratne prakse, odnosno ona se priprema i izvodi na osnovu zamišljene *ratne situacije i predviđenog zadatka jedinice ili komande* —

bilo da se radi o vežbi kojom se proveravaju znanja, uvežbanost, planovi, borbena sredstva, oprema, mobilizacijska ili borbena gotovost i dr. Pri tome je neophodna primena naučne metodologije, konkretno metodologije ratne veštine, jer se samo na taj način mogu dobiti naučnokorektni odgovori na pitanja koja se u vežbi postavljaju. Prema tome, ako se vežbe organizuju kao naučni projekti, one mogu da pruže obilje empirijske građe, koja se odgovarajućim naučnim postupkom može uobličiti u teoriju, edukativnu građu ili normativna akta, što je sve preduslov za uspešnu buduću praksu. Razumljivo, pri tome se mora uvažavati relativnost ratnih i vežbovnih iskustava, jer ta iskustva nisu dokaz da će se u eventualnom ratu ponoviti bilo koja izučavana situacija. Međutim, ona (iskustva) obogaćuju naša saznanja i tako stvaraju mogućnosti da se lakše snalazimo u novim situacijama kojima će obilovati budućí rat.

Zahtev nauci postavlja starešina nadležan za razvoj vida, roda, odnosno starešina sektora nadležan za određenu naučnu oblast.² Te starešine su obavezne da prate naučne potrebe, da utvrđuju planove istraživanja i razvoja i postavljaju nauci zahteve. Oni naučne potrebe moraju pratiti odgovarajućom naučnom metodologijom, ali konkretna istraživanja za potrebe svoga sektora, vida ili roda poveravaju naučnim institucijama, tj. vojnim školama ili odgovarajućim institutima.

Stavovi o ulozi vojnih škola u naučnoj delatnosti su jasni: *težište naučnog rada posebno, u oblasti ratne veštine, vojne ekonomike, društvenih i organizacionih nauka mora biti u vojnim školama*³. Time se upravno-stručni organi u SSNO u znatnoj meri oslobađaju zadataka neposredne istraživačke delatnosti, ali se mnogo više obavezuju da prate potrebe i da planiraju naučnoistraživački rad, odnosno da postavljaju zahteve nauci.

2. Zadaci visokih vojnih škola u naučnoistraživačkoj delatnosti

U razvijanju naučnoistraživačke delatnosti u oblasti vojnih nauka visoke vojne škole imaju ove zadatke: (1) osposobljavanje starešina JNA za primenu naučnih dostignuća i za naučni pristup problemima praktične delatnosti u jedinicama i komandama, (2) osposob-

² Vidi, *Pravilnik o izmenama Pravilnika o organizaciji i sprovođenju naučne delatnosti u JNA*, »Službeni vojni list«, br. 11/1983.

³ Vidi Zaključke 39. sednice Saveta za naučni rad u oružanim snagama SFRJ, od 25. 3. 1983. godine.

ljavanje jednog dela starešina (putem poslediplomskih studija i sticanja doktorata) za naučnoistraživački rad u naučnim ustanovama i naučnim jedinicama JNA i (3) bavljene naučnoistraživačkim radom za sopstvene potrebe i za potrebe oružanih snaga u celini.

Osposobljavanje starešina oružanih snaga za primenu naučnih dostignuća

Pripreme za odbranu u savremenim uslovima iziskuju maksimalne napore društva u celini i svakog učesnika ponaosob, a oružana borba kreativnost i dobro osmišljene postupke u svim vidovima i oblicima borbenih dejstava. Da bi optimalno iskoristio svoje snage i mogućnosti sredstava kojima raspolaže, starešina mora poznavati složenost procesa u *samom čoveku*, složenost *odnosa u koje on (čovek) stupa* i složenost *organizacije koju stvara*.

Vojne škole moraju omogućiti starešinama da usvoje naučna saznanja, posebno naučne metode, i da upute starešine kako ta saznanja treba da koriste u praktičnom radu u jedinicama i komandama u razrešavanju problema borbene izgradnje u miru i iznalaženja optimalnih rešenja u različitim situacijama u ratu.

Potreba za osposobljavanjem starešina oružanih snaga za primenu naučnih dostignuća i za naučni pristup problemima borbene izgradnje jedinica uslovljena je, pre svega, razvojem nauke, tehnike i tehnologije, razlozima ekonomičnosti, efikasnosti i racionalnosti, i što je najbitnije, neophodnošću neprekidnog jačanja borbene spremnosti oružanih snaga.

Brzi razvoj elektronske računске tehnike uslovio je njenu masovnu primenu u svim sferama ljudske delatnosti. Razvoj složenih sistema upravljanja, informacionih sistema, automatizacija mnogih procesa ljudske delatnosti itd., uticali su na to da se bitno menja odnos čoveka prema vlastitom znanju i primeni tog znanja u zadovoljavanju ljudskih potreba. Razvoj mikroprocesora vodi još većem povećanju jaza između razvijenih i nerazvijenih. Borbeni sistemi, a i mnoga borbena sredstva, bez korišćenja računarske tehnike postaju inferiorni u odnosu na sredstva i sisteme koji su opremljeni tom tehnikom. Zbog toga, u opremanju oružanih snaga naše društvo u celini čini maksimalne napore da na polju primene računarske tehnike ne zaostajemo za drugim savremenim armijama. S tim u vezi, neophodno je da se još odlučnije orijentišemo na osposobljavanje kadrova za korišćenje i primenu računarske tehnike svugde tamo gde su njene komparativne prednosti neosporne.

Starešine treba osposobiti za korišćenje elektronske računarske tehnike i automatskih informacionih sistema i u procesu procene situacije i odlučivanja i u toku izvođenja borbenih dejstava. Jasno je da nema računarske tehnike koja može da zameni maštovitost, dovitljivost u odlučnosti čoveka u borbi, ali ta tehnika čoveku omogućava da brže dođe do potrebnih podataka, da u »šumi« podataka odabere ključne, da velikom brzinom uporedi podatke, varijante rešenja i rezultate i na osnovu toga pronade optimalno rešenje za upotrebu snaga i sredstava radi realizacije ciljeva i zadataka. Konačno, bez korišćenja računara i informatike, naučni pristup problemima opštenarodne odbrane, posebno oružane borbe, sve je manje zamisliv.

Različiti stepeni vojnog rukovođenja i komandovanja iziskuju različitu dubinu i obim znanja, napose i različita poznavanja naučne metodologije. U skladu s tim potrebama, vojne škole bi trebalo da utvrde nastavne sadržaje iz oblasti računarske tehnike i informatike i ugrade ih u svoje nastavne planove i programe.

U *vojnim akademijama* pitomce treba osposobljavati za primenu rezultata nauke u praktičnom radu na borbenom osposobljavanju jedinica, odnosno za naučni pristup problemima sa kojima će se u tom radu susretati. Zbog toga, u okviru postojećih predmeta (rukovođenje i komandovanje, filozofija, sociologija), ili posebno, treba izučavati osnove marksističke spoznaje društvenih pojava i suštinu marksističke dijalektike, i to kao uvod u metodologiju ratne veštine, jer se bez tih znanja ona ne može shvatiti. Nije potrebno naglašavati da su za usvajanje znanja metodologije bilo koje naučne oblasti, pa, prema tome, i ratne veštine, neophodna prethodna znanja iz matematike, statistike i logike. Deo tih znanja pitomci usvajaju još u srednjim školama, ali su ona nedovoljna za uspešno izučavanje metodologije ratne veštine, pa je stoga nužno da nastave sa izučavanjem tih sadržaja i u vojnim akademijama.

Takođe, treba utvrditi nivo obrazovno-vaspitnih zahteva u vezi sa upoznavanjem informacionih sistema i osposobljavanjem pitomaca za korišćenje elektronske računarske tehnike. Bez poznavanja mogućnosti i načina korišćenja računarske tehnike, koja postaje sastavni deo borbenih sistema, buduće starešine osnovnih jedinica neće moći uspešno obučavati svoje jedinice u miru i njima komandovati u ratu.

U *komandno-štabnim akademijama* učinjen je, na ovom zadatku, veliki korak uvođenjem predmeta *metodologija ratne veštine*, a u Visokoj vojnopolitičkoj školi JNA *metodologija istraživanja vojno-političkih pojava*. U tim školama slušaoci treba da steknu ne samo osnovna, već i celovitija znanja iz oblasti metodologije ratne veštine. Međutim, mi se za sada zadržavamo na osnovnim metodološkim zna-

njima, dok za potpuno ovladavanje metodologijom ratne veštine organizujemo posebne posleđiplomske studije. Ukupan naučni, tehnički i tehnološki razvoj, napose razvoj vojne misli, upućuju na sve veću potrebu poznavanja metodologije ratne veštine, pa treba već sada razmišljati kako obezbediti da starešine koje se školuju u komandno-štabnim akademijama stiču i ta znanja. Metode operacionih istraživanja, matematičko modeliranje operacija, teorija odlučivanja, teorija upravljanja složenim sistemima itd., ne bi smeli biti nepoznanice za starešine koje završe školovanje u školama tog nivoa. Izučavanje tih sadržaja je preduslov za uspešno korišćenje svih mogućnosti koje pruža savremena borbena i druga tehnika (kojom i mi raspolažemo).

Sistem opštenarodne odbrane i oružane snage kao njegova okosnica i osnovni nosilac oružane borbe su složeni sistemi. Istovremeno, u okviru oružanih snaga postoji nekoliko, takođe složenih, borbenih sistema i podsistema. Rukovođenje i komandovanje svim tim sistemima i podsistemima u oružanim snagama veoma je složen posao, posebno u ratu gde su ulazne informacije mnogobrojne i predstavljaju uslov za donošenje rešenja kojima treba da se obezbeđuje optimalno korišćenje svih snaga i sredstava i postizanje očekivanih efekata.

Starešine koje završe komandno-štabnu akademiju ili Visoku vojnopolićku školu JNA postavljaju se na komandne i druge dužnosti na kojima se, po pravilu, obavljaju stručno-analićki poslovi. Poznato je da donošenju svake odluke prethodi procena situacije — od procene borbene gotovosti i raznih pojava, do procene snaga i sredstava u sukobu — koja je, u stvari, kvantitativna i kvalitativna analiza procenjivanih elemenata. Samo na osnovu naućno zasnovanih procena mođe se doći do optimalne odluke, a naućna metodologija upravo obezbeđuje potrebna znanja za takav pristup problemu koji se rešava.

Slušaoci *Škole narodne odbrane* moraju ovladati metodologijom ratne veštine pre dolaska na školovanje, kako bi se u toku školovanja osposobili da odgovarajućom metodologijom mogu *utvrđivati potrebe istraživanja i razvoja i planirati istraživanje i razvoj* na onom nivou rukovođenja i komandovanja na kome su raspoređeni posle školovanja, ali i na najvišem nivou, jer je to poslednje i najviše vojno školovanje. Konaćno, oni moraju biti osposobljeni da na osnovu utvrđenih potreba i planova *postavljaju zahtev nauci* (taktićko-tehnićki zahtev) šta ona treba da istražuje i razvija, kako bi se zadovoljile potrebe organizovanja, opremanja i obučavanja jedinica i ustanova oružanih snaga, odnosno kako bi se oružane snage pripremile za eventualni rat.

Poslediplomske studije u visokim vojnim školama organizuju se i izvode prvenstveno radi osposobljavanja starešina za naučnoistraživački rad u oblasti vojnih nauka. Kako se taj rad odvija pretežno u visokim vojnim školama i naučnim institucijama, to se taj kadar priprema najčešće (ali ne i isključivo) za rad u tim institucijama, pa treba očekivati da one tim studijama poklanjaju izuzetnu pažnju.

S obzirom na to da su visoke vojne škole tek od pre nekoliko godina počele organizovati poslediplomske studije, otuda i početničke poteškoće, traganja, česta menjanja nastavnih planova i programa i dugotrajnost studija. Međutim, stečena iskustva omogućavaju preduzimanje odgovarajućih mera radi uspešnijeg realizovanja studija (podizanje poslediplomske nastave na viši nivo, određena objedinjavanja, ujednačavanja zahteva itd.).

Analiza nastavnih planova i programa poslediplomskih studija po smerovima upućuje na zaključak da su sadržaji tih programa dosta heterogeni i neujednačeni. Bilo bi korisno i nužno da se na osnovu komparativne analize nastavnih sadržaja i utvrđenih obrazovnih potreba izrade *zajedničke osnove i propišu nužni zajednički sadržaji*. Naime, svi slušaoci posle položenih ispita i odbranjenog magistarskog rada stiču akademski stepen *magistra vojnih nauka* određenog smera. Zbog toga, a pre svega zbog činjenice što su oni vojne starešine, treba svi da steknu određeni obim i dubinu opštevojnih, metodoloških i marksističkih znanja, nezavisno od smera za koji su se opredelili. Obim i dubinu tih znanja treba utvrditi i propisati.

Programi poslediplomskih studija moraju biti usaglašeni sa dugoročnim planovima naučnoistraživačkog rada, odnosno moraju stalno sa njima korespondirati. Takođe, nužno je obezbediti da se u procesu poslediplomskih studija rešavaju konkretni naučnoistraživački projekti iz tekućeg plana naučnoistraživačkog rada. Time se obezbeđuje aktuelnost programskih sadržaja studija, odnosno aktuelnost znanja, što je preduslov uspešnog uključivanja mladih naučnika u konkretne probleme naučnog rada nakon završetka studija.

Usmeravanja slušalaca poslediplomskih studija treba da budu uslovljena konkretnim naučnoistraživačkim poslovima koji ih očekuju u jedinicama — ustanovama u koje će biti raspoređeni nakon studija.

Posebnu pažnju treba posvetiti izboru nastavnika, jer samo sa nastavnicima koji imaju vrhunska stručna i metodološka znanja može se obezbediti visok kvalitet poslediplomskih studija. Nastavnici mo-

raju biti i naučnici koji su već dali određen stvaralački doprinos u naučnoj oblasti, odnosno predmetu koji predaju. Takav kadar treba organizovano birati, stvarati i usmeravati. Bilo bi korisno da prilikom obrade pojedinih tema češće nego do sada dovodimo iskusne starešine iz naših jedinica i komandi, te afirmisane naučne radnike iz naučnih ustanova. Nastojanja da se ima samo sopstveni nastavno-naučni kadar u vojnoj školi nisu opravdana ni sa stanovišta racionalnosti ni sa stanovišta obezbeđenja potrebnog kvaliteta.

Izbor slušalaca za poslediplomske studije jeste, pre svega, kadrovsko pitanje i pitanje politike razvoja naučnoistraživačkog rada. Treba već u visokim vojnim školama organizovati sistematsko praćenje pitomaca i slušalaca koji imaju predispozicije za naučni rad. Ako se potvrdi ispravnost ocene o predispozicijama za naučni rad, onda tim pitomcima i starešinama treba sugerisati da se upišu na poslediplomske studije. Nauku razvijaju uporni istraživači-entuzijasti i kreativni mislioci, a to ne može biti svako. Za razvoj nauke u našim oružanim snagama od izuzetne je važnosti pronaći prave ljude i osposobiti ih, odnosno stvoriti im uslove da mogu maksimalno ispoljiti svoje stvaralaštvo.

Komande, odnosno ustanove koje se bave naučnoistraživačkim radom i koje upućuju svoje kandidate na poslediplomske studije treba da same određuju kakav im profil naučnog radnika treba i da utiču na to da se njihovi slušaoci angažuju na konkretnim projektima naučnoistraživačkog rada, koji te komande i ustanove vode, odnosno da pripremaju magistarske radove iz oblasti za koje su one neposredno zainteresovane.

Osnovni uslov za upis na poslediplomske studije svih smerova treba da bude završena odgovarajuća visoka škola. Za poslediplomske studije iz ratne veštine kandidat treba da ima završenu *vojnu akademiju*, a ne *komandno-štabnu akademiju*, kako je propisano pozitivnim propisima. Takav predlog bi trebalo proučiti i u tom smislu doneti odgovarajuća rešenja. Naime, princip ekonomičnosti nalaže da, nakon završene vojne akademije i određene prakse, starešine koje imaju sklonosti za komandne dužnosti konkurišu za komandno-štabne akademije, a starešine koje imaju sklonosti za naučni i nastavni rad, za poslediplomske studije. Nakon školovanja, prvi bi se upućivali na komandne dužnosti (kao i do sada), a drugi na nastavne dužnosti i na ona radna mesta u komandama i ustanovama na kojima je potrebno poznavanje naučne metodologije (operativno-nastavni i stručno-analitički poslovi). Što se tiče njihovog napredovanja u službi i daljeg školovanja (ŠNO), i jedni i drugi moraju biti ravnopravni.

Takvim promenama u školovanju i vođenju u službi starešinskog kadra dobili bismo na konzistentnosti sistema školovanja, olakšali bismo zainteresovanim kandidatima odlučivanje o usmerenjima, poboljšali bismo selekciju kandidata i, što je najbitnije, snizili bismo starosnu strukturu naučnoistraživačkih radnika. S tim u vezi, bile bi potrebne određene izmene nastavnih planova i programa vojnih akademija i komandno-štabnih akademija (uvođenjem više sadržaja iz metodologije ratne veštine) i izmene nastavnih planova poslediplomskih studija (uvođenjem potrebnih sadržaja iz oblasti ratne veštine). Te izmene bi značajno smanjile razlike u znanjima između starešina koje su završile jednu od komandno-štabnih akademija i onih koje su završile poslediplomske studije: prvi će biti osposobljeni za naučni pristup problemima koje rešavaju u procesu rukovođenja jedinicom ili sektorom određene delatnosti, a drugi će se više približiti stvarnim problemima ratne veštine.

Doktorska disertacija predstavlja samostalan doprinos vojnoj nauci.⁴ Ona je svedočanstvo o osposobljenosti za samostalan naučnoistraživački rad i preduslov za sticanje zakonom propisanog nastavnog, odnosno naučnog zvanja.

Izvesno je da je u ovoj oblasti i sa stanovišta sticanja doktorata i sa stanovišta izbora u naučna i nastavna zvanja dosta učinjeno kad su u pitanju medicinske i tehničke nauke, a veoma malo u oblasti ratne veštine. Razloga za to ima više: dosta kasno,⁵ a i oprezno, počelo se sa stvaranjem uslova i sa organizovanjem studija radi sticanja doktorata; posebno se ispoljila slabost u poznavanju naučne metodologije, naročito metodologije ratne veštine, i to ne samo kod potencijalnih kandidata, već i kod onih koji su te studije trebali da organizuju i izvode. Organizovanjem poslediplomskih studija te slabosti se danas postepeno preovlađuju i stvaraju se uslovi za uspešno sticanje doktorata vojnih nauka jednog broja mladih starešina.

Jedan od bitnih zahteva je: obezbediti da se doktorat vojnih nauka stiče znatno ranije nego što je to sada. Osposobljenost za naučni rad u mlađim godinama preduslov je da doktorat ne bude poslednji, već prvi doprinos nauci, odnosno da se doktor nauka može što duže baviti naučnim radom.

Očito je da moramo obezbediti uslove da se akademski stepen magistra stiče u mlađim godinama i ubrzati proces izrade i odbrane

⁴ Član 114. Zakona o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama JNA.

⁵ Prvi *Pravilnik o organizovanju poslediplomske nastave i sticanju doktorata vojnih nauka u visokim vojnim školama* donesen je tek 1974. godine (»Službeni vojni list«, br. 16/74).

doktorske teze. Međutim, to nije zahtev za smanjenjem kvaliteta, već za većom selekcijom. Praksa pokazuje da upravo kandidati koji magistriraju i doktoriraju u mlađim godinama, po pravilu, daju nauci najveći doprinos.

Posebnu pažnju treba posvetiti izboru kandidata koji nemaju akademski stepen magistra, odnosno specijaliste, a mogu na osnovu propisa prijaviti i pristupiti odbrani doktorske teze bez prethodno položenog usmenog dokorskog ispita.⁶

U visokim vojnim školama su već stvoreni preduslovi za brže sticanje znanja potrebnih za sticanje akademskog stepena magistra i doktora vojnih nauka. To su, pored ostalog, stečena iskustva u dosadašnjem radu, bliže određena fizionomija metodologije ratne veštine, sistem naučnih informacija, uvedena elektronska računarska tehnika i mogućnost automatske obrade podataka. Te mogućnosti treba iskoristiti za brže sticanje znanja i skraćivanje trajanja školovanja, ali istovremeno od kandidata zahtevati intenzivniji rad na ostvarivanju ciljeva i zadataka školovanja.

Očito je da narasle potrebe za naučnim kadrom ne možemo zadovoljavati samo organizovanjem i izvođenjem posleddiplomskih studija i sticanjem doktorata vojnih nauka. Škole mogu i moraju pronaći i druge oblike osposobljavanja, pre svega sopstvenog kadra, za naučnoistraživački rad, prvenstveno putem *kurseva*, *seminara* i *naučnih skupova*. Na primer, bilo bi veoma korisno da se organizuju kursevi za izučavanje opšte metodologije nauke, a posebno metodologije ratne veštine, što bi omogućilo da starešine koje nemaju akademski stepen magistra ili doktora vojnih nauka ovladaju potrebnim znanjima kako bi se mogle uključiti u istraživački rad.

Sasvim je izvesno da visoke vojne škole ne mogu obezbediti takve uslove da u njima naučni radnici stižu sva potrebna znanja. Zbog toga, njima treba omogućiti da prisustvuju i učestvuju na naučnim skupovima koji se organizuju van oružanih snaga kako bi mogli da se izvorno upoznaju sa naučnim dostignućima drugih. Takođe, potrebno je obezbediti i dostupnost naučnih informacija radi sticanja uvida u naučna dostignuća u svetu. Međutim, sistem naučnih informacija u našim oružanim snagama tek je u izgradnji.

Dostupnost stranih naučnih informacija u velikoj meri uslovljena je poznavanjem stranih jezika, a bez korišćenja izvorne naučne literature niko se ne može ozbiljno baviti naukom. Stoga treba biti

⁶ Član 4. *Pravilnika o postupku za sticanje doktorata vojnih nauka u visokim vojnim školama*, »Službeni vojni list«, br. 18/79.

odlučniji u zahtevu da kandidat koji konkuriše za magisterijum poznaje jedan od svetskih jezika, a pogotovu pri prijavi odbrane doktorske disertacije kandidata koji nemaju akademski stepen magistra.

Naučni radnik treba stalno da se usavršava, jer ga naučna razdoznanost i želja za afirmacijom i samoaktualizacijom neprekidno motivišu za nova dostignuća. Škola je dužna da naučnog radnika podstiče na rad stvaranjem povoljnih uslova, obezbeđenjem potrebnog vremena, poveravanjem značajnih zadataka, uključivanjem u projekte, objavljivanjem radova, nagrađivanjem i adekvatnim vođenjem u službi. Odavno je utvrđeno da su ulaganja u nauku, napose u naučne radnike, najrentabilnija ulaganja.

Naučnoistraživački rad u visokim vojnim školama

Visoke vojne škole realizuju naučnoistraživački rad na zahtev nadležnih organa i po sopstvenoj inicijativi. U prvom slučaju zadovoljavaju, po pravilu, opštearmijske interese, a u drugom — sopstvene potrebe.

Razvijenost naučnoistraživačkog rada u visokim vojnim školama je različita. On je najrazvijeniji i najbolje organizovan u onim školama koje su uspele da stvore sopstveni naučnoistraživački kadar. Zajednička karakteristika odnosa prema naučnom radu u svim visokim vojnim školama je neiskorišćenost svih mogućnosti koje pruža Zakon o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama JNA, posebno mogućnosti formiranja naučnih jedinica, bilo u okviru škole, bilo u okviru katedri.

Na osnovu uvida u planove naučnog rada može se konstatovati da se malo naučnoistraživačkih zadataka poverava visokim vojnim školama. Treba očekivati da će se realizacijom stava o prenošenju težišta naučnog rada u vojne škole to stanje promeniti. Međutim, mora se istaći i to da su mogućnosti ažurne realizacije naučnoistraživačkih zadataka, usled prezauzetosti nastavom, u većini visokih vojnih škola prilično skromne.

Za razvijanje naučnoistraživačkog rada od posebnog značaja je naučni kadar koji je u sadašnjim prilikama očitao ograničavajući faktor. Međutim, i tu se stanje menja nabolje. Dobili smo izvestan broj magistara i doktora vojnih nauka koji se sve uspešnije afirmišu i kao naučni radnici. Svakako, treba još odlučnije raditi na stvaranju sopstvenog naučnog kadra. S tim u vezi, kao prvo, treba obezbediti da na dužnosti u visoke vojne škole — nastavničke i naučne — dolaze

ljudi koji su već osposobljeni za naučni rad ili imaju potrebne sklonosti za taj rad i za njega se mogu osposobiti. Nelogična je konstatacija da u visokim vojnim školama ima nastavnika koji ne vladaju naučnom metodologijom, pa se, prema tome, ne mogu ni baviti naučnim radom. Nastavnik mora, i kada se ne uključuje u istraživačke projekte opštarmijskog značaja, da stalno istražuje problematiku predmeta koji predaje i da prati naučna dostignuća iz te oblasti (u zemlji i svetu), kako bi mogao da izvodi i unapređuje nastavu u skladu sa tim dostignućima.

Zakon je precizno odredio uslove izbora i reizbora u nastavno-naučna i naučna zvanja⁷ — upravo da bi obezbedio trajnu selekciju. U visokim vojnim školama ne mogu raditi starešine koje nakon određenog roka nisu stekle uslove za nastavno-naučno ili naučno zvanje. Prelazni period je prošao i treba se izboriti za poštovanje Zakona. To ne znači da u visoke vojne škole ne treba dovoditi i starešine koje su uspešno komandovale jedinicama. Naprotiv, neophodno je da takve starešine dolaze na nastavničke dužnosti u vojnim školama, ali njima treba obezbediti da steknu potrebna znanja iz metodike nastave i naučne metodologije i tako im omogućiti da budu ravnopravni sa onima koji su ta znanja stekli na poslediplomskim studijama i sticanjem doktorata vojnih nauka.

Budući da u vojnim školama još uvek nemamo potreban naučni kadar, treba voditi računa da se postojeći što racionalnije iskoristi boljom organizacijom rada, adekvatnijim zapošljavanjem i boljim usmeravanjem i stimulisanjem. Naučnika ne treba zapošljavati na poslovima koje mogu obavljati lica sa drugim kvalifikacijama. Treba obezbediti da svako radi posao na kome može postići najbolje rezultate.

Posebnu pažnju trebalo bi posvetiti organizaciji naučnog rada. Katedre u vojnim školama moraju, pored organizovanja i izvođenja nastave iz odgovarajućih predmeta, više pažnje posvetiti organizovanju naučnoistraživačkog rada i realizovanju zadataka naučnih istraživanja. Zakon daje mogućnost da se u okviru katedri, odnosno u organizacijskim jedinicama gde postoji Zakonom predviđen broj naučnih radnika,⁸ formiraju naučne jedinice. S obzirom na to da su već postavljani zahtevi vojnim školama, treba očekivati da će se u okviru katedri formirati naučna jezgra i organizovati istraživanja u

⁷ Vidi čl. 126—144. i 149—153. Zakona o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama JNA.

⁸ Vidi član 147. Zakona o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama JNA.

oblasti problematike kojom se katedra bavi, odnosno problematike od opštearmijskog interesa.

U nekim vojnim školama i školskim centrima, posebno manjim, gde katedre nisu dovoljno razvijene, treba formirati naučne jedinice u okviru škole ili centra. Bitno je da škola ima naučno jezgro koje će činiti grupa naučnih radnika, spremnih i sposobnih da organizuju i realizuju naučnoistraživačku delatnost, od formiranja projekta do teorijskog uopštavanja rezultata istraživanja, odnosno do provere rezultata u praksi.

Takvo jezgro može i mora da okuplja oko programa naučnog rada naučne radnike potrebnih profila ne samo iz svoje škole i drugih vojnih škola, već i šire, iz čitavih oružanih snaga, i da sa njima raspravlja o svim bitnim pitanjima naučnoistraživačkog rada iz svog domena interesovanja (potrebe, razvoj metodologije, stvaranje i usavršavanje kadra, razvoj materijalne baze, saradnja sa odgovarajućim institucijama van oružanih snaga i dr.).

Okupljanje naučnika različitih profila i njihovo usmerenje vrši se oko naučnih projekata. Naručilac projekta mora znati kome može poveriti projekat, a nosilac projekta je dužan da oko njega okupi potreban kadar, nezavisno od toga kojoj organizacionoj jedinici pripada. Većina projekata je takvog karaktera i tolikog obima poslova da se ne može realizovati bez timskog rada. Budući da svi zadaci na realizovanju jednog projekta nisu jednako složeni, to se mnogi poslovi mogu poveriti mladim istraživačima u školama ili jedinicama. Pored njih, u realizovanje nekih zadataka projekta mogu se uključiti slušaoci vojnih škola, što je pogodan oblik osposobljavanja za istraživačke poslove.

Slušaocima poslediplomskih studija i kandidate za doktore vojnih nauka treba tako usmeravati da biraju teme i teze iz postojećih planova i programa naučnog rada, kako bi njihov rad bio konkretan doprinos rešavanju problema, a koji je, inače, predmet nekog istraživanja. Mada je u praksi nešto drugačije. Mnogi od njih (posebno oni koji studiraju van vojnih škola) biraju teme za magistarske i doktorske radove prema sopstvenim sklonostima, a ti radovi za oružane snage često imaju malu upotrebnu vrednost.

Saradnja nekih vojnih škola sa srodnim institucijama van oružanih snaga, posebno naučnim, često je stihijna. Jedan broj naučnih radnika iz vojnih škola uključuje se u naučna istraživanja na svoju inicijativu. Bilo bi bolje da škola kao institucija sarađuje i preporučuje uključivanje svojih naučnika u projekte gde za to ima razloga.

Nisu iskorišćene ni mogućnosti otvaranja zajedničkih projekata. Danas, kada je svaki subjekt ovog društva ujedno i subjekat odbrane, imamo puno zajedničkih interesa i problema, pa ih valja zajednički i rešavati.

Doprinos visokih vojnih škola razvoju vojne nauke, napose ratne veštine, jeste vidljiv i neosporan. Neprekidno dograđivanje autentične koncepcije opštenarodne odbrane i njoj primerene ratne veštine, kao i objavljena dela naučnog, doktrinarnog i eduktivnog karaktera, pouzdan su pokazatelj stvaralačkih napora starešina oružanih snaga — poslenika nauke, od kojih veliki broj radi u vojnim školama.

Vojna nauka u našim oružanim snagama ne može hodati utabanim stazama vojnih nauka drugih zemalja, posebno ne blokovskih. Ona mora, služeći se marksističkom mišlju i dijalektičko-materijalističkom metodom, krčiti sopstvene puteve, tragati za sopstvenim rešenjima, tj. rešenjima primerenim odbrani socijalističkog samoupravnog društva, definisanoj kao koncepcija i doktrina opštenarodnog odbrambenog rata. Visoke vojne škole mogu i moraju tome dati značajan doprinos.